

Інституційні чинники інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору України

(Представлено: д.е.н., проф. В.І. Мельник)

Сучасний стан і тенденції розвитку аграрного сектору економіки України, а також інституційна обумовленість інноваційних процесів визначає потребу обґрунтування інституційного механізму інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку у контексті реалізації інноваційної політики держави.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад формування ефективної інституційної системи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України. До основних завдань дослідження належать: розкриття передумов інституційної обумовленості інноваційних процесів; дослідження питання встановлення регулюючих правил політичних економічних та правових інститутів; визначення напрямів інституційного прояву в інноваційному розвитку аграрного сектору економіки України.

У статті досліджено проблему інституційних чинників забезпечення інноваційного розвитку на основі системного підходу та синтезу механізмів інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку. Розглянуто питання впливу інституційних чинників на рівень економічного зростання через політичні, економічні та правові інституції. Виявлено напрями інституційного прояву в інноваційному розвитку аграрного сектору. Доведено, що формування ефективної інституційної системи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку обумовлено необхідністю надання поштовху для економічного зростання аграрного сектору України.

Визначено, що політичні та правові інститути створюють механізми регулювання та формують передумови реалізації інноваційного типу розвитку аграрного сектору. Встановлено, що саме на базі інститутів розвитку мають бути створені умови для стратегічного розвитку національного господарства держави, шляхом інфраструктурного проектування, що спрямоване на забезпечення ефективного інноваційного розвитку й може розглядатись на макторо-, мезо- та мікрорівнях. Відповідно основним напрямом стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури повинно стати комплексне та системне удосконалення інституційного середовища для забезпечення безперервного перебігу інноваційного процесу.

Інституційний вплив на інноваційний розвиток аграрного сектору виявляється через: формування інституціональної інфраструктури; нарощування і спрямування на інноваційний розвиток бюджетних і позабюджетних коштів; стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності, створення механізмів страхування ризиків інвестицій в інноваційні проекти; створення умов для інноваційного підприємництва; вдосконалення системи правового захисту інтелектуальної власності та комерціалізації об'єктів; активізацію діяльності інформаційно консультативних структур та інші.

Ключові слова: інноваційний розвиток; інфраструктурне забезпечення; аграрний сектор; інституційні чинники.

Постановка проблеми. Реалізація глибоких структурних перетворень в економіці України базується на зміцненні економічного потенціалу, інтелектуалізації праці, нових знаннях і технологіях, що забезпечать випуск конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Нині провідну роль у забезпеченні економічного зростання держави покладено на високорозвинений експортно-орієнтований аграрний сектор. Сучасний стан і тенденції розвитку аграрного сектору економіки України, а також інституційна обумовленість інноваційних процесів визначає потребу обґрунтування інституційного механізму інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку у контексті реалізації інноваційної політики держави.

Важливість розвитку інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку обумовлена сучасними трансформаціями експортно-орієнтованих галузей; високим ступенем зносу основних фондів; потребою виробництва у нових знаннях та залученні передових технологій; збереженні наявного науково-технічного й кадрового потенціалу; створення ринку інновацій та необхідністю розвитку інноваційного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інституційного забезпечення інноваційного розвитку у свої працях відображали такі вчені, як: В.М. Геєць, І.В. Ксьонжик, В.І. Мельник, С.В. Тивончук, С.О. Тивончук, Г.О. Швець, Т.М. Шотік, О.Г. Шпикуляк та інші. Проте побудова ефективної інституційної системи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку, що обумовлена необхідністю надання поштовху для економічного зростання аграрного сектору України наразі потребує поглиблених досліджень.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад формування ефективної інституційної системи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України. До основних завдань дослідження належать: розкриття передумов інституційної обумовленості інноваційних процесів; дослідження питання встановлення регулюючих правил політичних економічних та правових інститутів; визначення напрямів інституційного прояву в інноваційному розвитку аграрного сектору економіки України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сільське господарство – єдина галузь в Україні, яка демонструє зростання протягом останніх 17 років, а агропромисловий комплекс забезпечує понад 14 % обсягу ВВП України, займаючи 3-є місце з експорту зерна та рапсу, що складає близько 15 % виробництва у світі. Аграрний сектор приносить кожен третій долар, який отримує Україна. Без цих валютних надходжень було б складно сподіватися на стабілізацію курсу гривні та збільшення золотовалютних резервів НБУ [1].

Для аграрного сектору економіки інституційна обумовленість інноваційного розвитку визначається аграрною політикою щодо забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки. Розвиток високоефективної інноваційної діяльності в аграрному секторі зумовлює необхідність застосування системного підходу до створення відповідних інститутів з відповідним набором норм і правил, зокрема: інституційно-організаційного та інституційно-правового забезпечення; інституціонального забезпечення інноваційних перетворень і функціонування ринку технологій та інституційно-кадрового забезпечення. Загалом інституційні трансформації щодо формування системи інституційного забезпечення інноваційної діяльності повинні відбуватися не ізольовано, а в рамках національної інноваційної системи, забезпечуючи синергетичний ефект щодо стійкого розвитку економіки на основі генерації, розповсюдження і практичного використання нових знань і інновацій.

Переважання інновацій над простими відтворювальними процесами само по собі породжує ризики втрати якісної визначеності, переходу в інший невідомий стан, втрати стабільності й розпаду. Тому ці ризики повинні бути поставлені в певні інституційні рамки, які не дадуть можливості розвитку деструктивних процесів [2, с. 14].

Шляхом виконання певних регулюючих правил політичні економічні та правові інститутів визначають стимули і спрямованість процесу інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку, здійснюють вплив на процес організації виробництва та розподілу ресурсів. Формування ефективної інституційної системи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору обумовлено необхідністю надання поштовху для економічного зростання, а також ліквідації у його функціонуванні протиріччя і негативних впливів на інноваційну діяльність. Вирішення окреслених проблем потребує відповідних змін у інституційному середовищі, яке повинно базуватися на розумінні важливості ролі інфраструктурного забезпечення в реалізації завдання щодо зміцнення економічного потенціалу інноваційного розвитку.

Як вірно зазначає С.О. Тивончук: «Більшість спеціальних досліджень з теми впливу інституційних факторів на темпи зростання економіки стосуються переважно ролі політичних та правових інституцій у вирішенні економічних конфліктів та зниженні трансакційних витрат, однак поза увагою часто залишаються технологічні та організаційні новації в інституційній системі, які здійснюють прямий вплив на економічний розвиток [3, с. 67].

Інноваційна інфраструктура формується і функціонує на основі низки принципів, які зазначені в наукових роботах [4]: адекватність інфраструктури рівню розвитку держави, регіону; раціональне територіальне розміщення; функціональна концентрація на гострих проблемах інноваційної діяльності; доступність послуг для підприємців (територіальна, інформаційна, вартісна); залучення державних і недержавних ресурсів.

Формування системи інституційного забезпечення в умовах глобального конкурентного середовища потребує врахування загальнодержавного процесу інноваційного розвитку галузей національного господарства. З позиції інституціоналізму, інноваційний тип розвитку потребує врахування системи інституційних ознак змінного середовища господарювання, з усіма його регулюючими складовими.

Інституційний підхід до регулювання аспектів соціально-економічного розвитку становить основу сучасних ендегенних моделей соціально-економічних систем, які націлені на пошук внутрішніх механізмів генерування додаткового економічного зростання [5]. Ефективність соціально-економічного розвитку залежить від набору економічних інструментів, від того, наскільки його застосування буде

результативним і відповідним сформованим тенденціям розвитку національної економіки та формування окремих її секторів.

Світовий досвід свідчить, що інституційна реформа політичної системи може сприяти створенню більш дієвих і ефективних економічних інститутів, які найкращим чином організують економіку і регулюють її розвиток, що буде в кінцевому рахунку сприяти підвищенню ефективності інфраструктурного забезпечення розвитку сільських територій. Тобто, відповідні інститути, за таких умов, передбачають такий інституційний чинник регулювання соціально-економічного розвитку, в основі якого лежить синтез різних механізмів [6].

Пріоритетними напрямками інституційної побудови інноваційної економічної моделі є: реформування відповідним чином законодавчої бази щодо науково-технічної діяльності, чітке визначення функцій, повноважень і зобов'язань державних органів, безпосереднє створення і всебічне підтримання елементів дієвої інноваційної системи (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, «бізнес-янгони»), розроблення і впровадження відповідних механізмів фінансового, кредитного й інформаційного забезпечення, науково-технічних розробок у виробництві [7].

Інституційна політика визначена інституціями, зрозумілі «правилами гри», – це перше, що потрібно для системного впровадження інновацій, приходу в галузь інвестицій агропромислового виробництва. Це усі дії суб'єктів, від генерування інновацій до їх безпосереднього використання на практиці здійснення виробництва й інфраструктурного обслуговування, інституційного регулювання.

Як стверджує О.Шпикуляк, правила створюються для того, щоб їх виконувати, а організації – результат консолідації правил для досягнення мети, тому ні в якому разі не можна вважати організацію інституцією, а інститут – правилом, все має бути навпаки [8, с. 17]. Власне, інституції (правила, принципи, традиції, ментальність) у суспільному розвитку, ринковому механізмі приймають форму інститутів (власність, закон, організація, установа, конкуренція тощо). Саме система інститутів, головними з яких є держава, права власності, законодавство, фінанси, забезпечують, за умови правильної побудови та організації роботи, стабільне та інтенсивне економічне зростання, є не менш важливим, ніж природні чи капітальні ресурси.

В основі реалізації агропромислової політики знаходяться організаційні механізми побудови взаємозв'язків між окремими галузями, аграрним сектором та національним господарським комплексом загалом. Сучасний розвиток інфраструктури аграрного сектору з урахуванням стратегічного орієнтиру потребує розроблення стратегії інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку з урахуванням можливих змін кон'юнктури ринку. Саме на базі інститутів розвитку мають бути створені й інститути, які зосереджуватимуться на стратегічному розвитку національного господарства держави шляхом інфраструктурного проектування, що спрямоване на забезпечення ефективного інноваційного розвитку. Таке проектування, диференційовано може розглядатись на макрорівні, мезо- та мікрорівнях. На макроекономічному рівні вона здійснюється з метою підвищення рівня самозабезпеченості у виробництві за рахунок активізації інноваційно-інвестиційної діяльності; підвищення конкуренції аграрної продукції за рахунок якісних характеристик з метою нарощування експорту та передбачає розвиток нормативно-правової бази, яка реагуватиме на сучасні інноваційні умови аграрного виробництва. Мезорівень базується на створенні ефективних організаційно-економічних відносин між суб'єктами у сфері аграрного сектора. Мікрорівень відповідає за отримання агротехнічних засобів у виробничому циклі; вдосконалення маркетингової діяльності для активізації зовнішньоекономічних зв'язків; підвищення мотивації і сприятливих умов праці для належного соціального життя сільських мешканців.

Зважаючи на необхідність мінімізації витрат ресурсного та часового факторів для організації сільськогосподарського виробництва, передусім інноваційного типу, що здійснюється на основі нових технологічних та технічних стандартів, в аграрному секторі має відбуватися розширення участі держави у формуванні національних інститутів розвитку, діяльність яких спрямована на реалізацію пріоритетів інноваційного розвитку. Щодо інститутів, які уособлюють заходи регуляторного характеру економіки, в цьому контексті важливо посилити роль фінансових інститутів розвитку: спеціалізованих та універсальних банків розвитку, експортно-імпорتنих банків, інноваційних фондів, лізингових і венчурних організацій.

Перспектива максимізації темпів інфраструктурного забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій та підвищення його ефективності і якості багато в чому залежить від створення дієвого інституційного чинника інфраструктури регулювання: необхідна така інфраструктура, за допомогою якої можна буде, з одного боку, реалізувати в повній мірі порівняльні переваги тієї чи іншої країни, з іншого – підвищити зацікавленість міжнародного капіталу в інвестуванні в її економіку.

З огляду на теоретико-методичний контекст розвитку інноваційної інфраструктури, проблематиці розвитку інфраструктури слід надати статусу пріоритетної у межах цілої держави; удосконалити законодавство України у сфері інноваційної діяльності з привнесення елемента стабільності у роботу вже функціонуючих об'єктів; прискорити процес інтеграції вищої освіти до сегменту виробничо-технологічного інноваційного процесу; підвищити роль держави у фінансуванні перспективних об'єктів

інноваційної інфраструктури; реалізувати програму державної акредитації об'єктів інноваційної інфраструктури [9].

З метою покращення інфраструктурного забезпечення аграрного сектору в Україні необхідно також зміцнити інститут приватної власності, який є найважливішим з точки зору лібералізації економіки та підвищення темпів соціально-економічного розвитку. Основою зміцнення інституту приватної власності має стати створення ліберального законодавства, що сприятиме формуванню та розвитку ринкового середовища господарювання.

Регулювання інфраструктурного забезпечення соціального-економічного розвитку сільських територій можна охарактеризувати як процес сукупного впливу інститутів державного регулювання, саморегулювання і публічного регулювання [10]. Регуляторний вплив здійснюється через використання економічних і адміністративних методів регулювання з урахуванням значущості і характеру взаємодії усіх зацікавлених в розвитку інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку.

Таким чином, інституційний вплив на інноваційний розвиток аграрного сектору виявляється через:

- формування інституціональної інфраструктури, здатної підтримувати і забезпечувати інноваційний розвиток інноваційного виробництва;
- нарощування і спрямування на інноваційний розвиток бюджетних і позабюджетних коштів;
- стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності, створення механізмів страхування ризиків інвестицій в інноваційні проекти;
- регулювання інноваційного підприємництва шляхом надання суб'єктам господарювання податкових пільг, цільових субсидій та ін.;
- законодавче забезпечення розвитку ринку венчурних капіталів;
- вдосконалення системи правового захисту інтелектуальної власності та комерціалізації об'єктів;
- створення та забезпечення функціонального стану організаційно-господарської системи інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності;
- активізацію діяльності інформаційно консультативних структур, що забезпечують підвищення ступеня інформованості громадськості та товаровиробників, організацію тренінгів, семінарів, стажування тощо.

Інституційне регулювання повинно усунути вплив негативних зовнішніх і внутрішніх чинників, надати імпульс для подальшого розвитку інноваційної інфраструктури.

Висновки. Для аграрного сектору економіки інституційна обумовленість інноваційного розвитку визначається аграрною політикою щодо забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки.

Визначено, що політичні та правові інститути створюють механізми регулювання та формують передумови реалізації інноваційного типу розвитку аграрного сектору. Встановлено, що саме на базі інститутів розвитку мають бути створені для стратегічного розвитку національного господарства держави, шляхом інфраструктурного проектування, що спрямоване на забезпечення ефективного інноваційного розвитку й може розглядатися на макоро-, мезо- та мікрорівнях. Відповідно основним напрямом стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури повинно стати комплексне та системне удосконалення інституційного середовища для забезпечення безперервного перебігу інноваційного процесу.

Інституційний вплив на інноваційний розвиток аграрного сектору виявляється через: формування інституціональної інфраструктури; нарощування і спрямування на інноваційний розвиток бюджетних і позабюджетних коштів; стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності, створення механізмів страхування ризиків інвестицій в інноваційні проекти; створення умов для інноваційного підприємництва; вдосконалення системи правового захисту інтелектуальної власності та комерціалізації об'єктів; активізацію діяльності інформаційно консультативних структур та інше.

Подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на розробці наукових положень щодо інституційного регулювання інноваційного розвитку усіх секторів національної економіки.

Список використаної літератури:

1. Агропромисловий комплекс України // Агробізнес України. Ювілейний випуск. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1475>.
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. *В.М. Гейця* та інших. – НАН України. – К., 2015. – 336 с.
3. *Тивончук С.О.* Формування інституційного середовища інноваційної діяльності в аграрній сфері / *С.О. Тивончук, С.В. Тивончук* // Інноваційна економіка в АПК. – 2014. – № 2. – С. 67–72.
4. *Швець Г.О.* Сутність формування інноваційної інфраструктури у складі національної інноваційної системи / *Г.О. Швець* // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип. 1 (3). – С. 177–180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.
5. *Мельник В.І.* Інституційний підхід до формування інноваційного потенціалу соціально-економічних систем / *В.І. Мельник* // Збірник матеріалів Всеукр. наук.- практ. конф. «Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів», м. Вінниця, 20 квітня 2017 р. – Вінниця, 2017. – С. 57–59.

6. Singleton D. Chairman, from the Infrastructure Sustainability Council Australia delivered this presentation at the 2013 ARA Rail Suppliers Forum / *D.Singleton*. – Access mode : <http://www.slideshare.net/informaodz/david-singleton-infrastructure-sustainability-council-australia>.
7. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків : Перспективи, 2006. – 272 с.
8. Шпикуляк О. Інституції аграрного ринку : монографія / О.Шпикуляк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 480 с.
9. Шотік Т.М. Роль об'єктів виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури у розвитку національної економіки / Т.М. Шотік // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні. – 2008. – № 624. – С. 246–253.
10. Ксьонжик І.В. Інституційне забезпечення розвитку сільських територій і соціальної діяльності суб'єктів аграрного господарювання / І.В. Ксьонжик // Scientific journal of academic research Black Sea. – Tbilisi, Georgia, 2014. – Vol. 12. – P. 4–8.

References:

1. «Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy» (2018), *Ahrobiznes Ukrainy. Yuvileinyi vypusk*, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1475>
2. Geits, V.M. (ed.) (2015), *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid*, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 336 p.
3. Tivonchuk, S.O. and Tivonchuk, S.V. (2014), «Formation of the institutional environment for innovation in the agrarian sector», *Innovative economy in the agroindustrial complex*, No. 2, Pp. 67–72.
4. Shvets, H.O. (2013), «Sutnist' formuvannya innovatsiynoyi infrastruktury u skladi natsional'noyi innovatsiynoyi systemy», *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti*, No. 1 (3), Pp. 177–180 available at: <http://nbuv.gov.ua/ujrn/>
5. Melnyk, V.I. (2017), «Institutional Approach to the Formation of Innovative Potential of Socio-Economic Systems», *Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Rozvytok osvity, nauky, ekonomiky v umovakh intehratsiinykh protsesiv*, Vinnytsya, 20 April, 2017, Vinnytsia, Pp. 57–59.
6. Singleton, D. (2013), «Chairman, from the Infrastructure Sustainability Council Australia delivered this presentation at the 2013 ARA Rail Suppliers Forum», available at: <http://www.slideshare.net/informaodz/david-singleton-infrastructure-sustainability-council-australia>
7. Geits, V.M. and Seminozenko, V.P. (2006), «Innovatsiini perspektyvy Ukrainy», *Perspektyvy*, 272 p.
8. Shpykuliak, O. (2009), *Instytutsii ahrarnoho rynku*, monohrafiia, IAE UAAN, Kyiv, Ukraine.
9. Shotik, T.M. (2008), «Rol' ob'yektiv vyrobnycho-tekhnolohichnoyi innovatsiynoyi infrastruktury u rozvytku natsional'noyi ekonomiky», *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv'ska politekhniky»*, Ser. Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini, No. 624, Pp. 246–253.
10. Ksonzhik, I.V. (2014), «Institutional support for the development of rural areas and social activities of subjects of agrarian economy», *Scientific journal of academic research Black Sea*, No. 12, Pp. 4–8.

Хвіція-Дуже Георгій Рєвазович – аспірант Тернопільського національного економічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору;
- реалізація бізнес-процесів в умовах євроінтеграції.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2018.